

Gruzy Odzyskane

kurator: Adam Przywara

Dokumentacja (fragment) złożona do konkursu na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim na 18. Międzynarodowej Wystawie Architektury w Wenecji w 2023 r.

Koncepcja wystawy

Blisko 80 lat temu działania niemieckiego okupanta i bombardowania alianckie zmieniły przestrzeń miast współczesnej Polski w nieznaną dotąd krajobraz ruin. W całym kraju po wojnie zalegało ponad 160 milionów m³ gruzów – ilość wystarczająca, by wzdłuż nowej granicy Polski wznieść dziesięciometrowy nasyp. Zgodnie z hasłem *Nigdy więcej wojny!*, katastrofa miała się już nigdy nie powtórzyć.

A jednak, widoki miast obracanych w gruzy przez wojnę nieustająco powracają, wyzierając z gazet i ekranów. Obecnie ruiny Mariupola, Siewierodoneicka, Charkowa czy Buczy każą stawiać pytania o cele i ambicje odbudowy Ukrainy po rosyjskiej inwazji. *Jak budować przyszłość z gruzów i ruin wojennej pożogi?* to także pytanie bezpośrednio odnoszące się do motywu przewodniego 18. Biennale Architektury w Wenecji.

Wystawa „Gruzy Odzyskane” odpowiedzi na pytania o powojenną przyszłość Ukrainy szukać będzie w doświadczeniach płynących z przeszłości. Dorobek polskich architektów (-ek), inżynierów (-ek), konserwatorów (-ek) i pracowników (-czek) odbudowy lat 40. XX wieku wskazuje, iż budulcem przyszłości mogą stać się właśnie gruzy miast zniszczonych przez wojnę. Poprzez swój uniwersalny wymiar kulturowy i ekologiczny, praktyka i wiedza na temat odzyskiwania oraz wytwarzania materiałów z gruzów mogą stać się dziś fundamentami powojennej architektury w Ukrainie.

W ramach wystawy ukraińsko-polski zespół projektowy kreatywnie odniesie historię powojennej przemiany gruzów w Polsce do współczesnych wydarzeń w Ukrainie. Nawiązując do pionierskich doświadczeń czołowych architektów powojennej odbudowy, takich jak Maciej Nowicki, Bohdan Lachert czy Helena i Szymon Syrkusowie, twórcy wystawy skonstruują w pawilonie poligon doświadczalny architektury budowanej z gruzu. W ten sposób ekspozycja zaktualizuje refleksję nad historią wojennych zniszczeń architektury miast i wypukli uniwersalny wymiar cierpienia ich mieszkańców. Poza standardowymi pytaniami o sposoby upamiętniania traumatycznej przeszłości, wystawa zaadresuje także pytania o przyszłość: jak odbudowywać architekturę w dobie katastrofy klimatycznej i niedostatku?

Gruzy Odzyskane

Koncentrując się na procesie odzysku i recyklingu materiałów w architekturze, wystawa osadzi zagadnienie odbudowy w kontekście współczesnych relacji architektury i środowiska. Tym samym, czerpiąc z relatywnie niedawnych wojennych doświadczeń Polski, ekspozycja otworzy nowy rozdział w debacie nad przyszłością ekonomii cyrkularnej w architekturze. Podkreśli ona, jak fundamentalne znaczenie dla jej rozwoju mogłaby mieć powojenna odbudowa Ukrainy.

Skrócony scenariusz wystawy

Wystawa „Gruzy Odzyskane” splecie historię i terażniejszość powojennej odbudowy, zmieniając przestrzeń Pawilonu Polonia w poligon doświadczalny architektury budowanej z gruzów. Osią narracyjną wystawy będzie proces przemiany gruzów w gruzobeton, opracowany i wdrożony podczas odbudowy Polski w latach 40. XX wieku. W architekturze okresu powojennej odbudowy materiał ten wyróżniały wartości techniczne i ekonomiczne. Przenosząc gruzobeton we współczesny kontekst, zespół projektowy podkreśli jednak przede wszystkim jego wymiar symboliczny i środowiskowy. W ten sposób wystawa w krytyczny sposób odniesie wiedzę i doświadczenia z przeszłości polskiej architektury do wyzwań, jakie niesie za sobą przyszła odbudowa Ukrainy w dobie kryzysu klimatycznego.

Trzy z czterech instalacji prezentowanych na wystawie przez architektki Danę Kosminę i Patrycję Okuljar w kreatywny sposób odniosą się do przeszłości powojennej odbudowy w Polsce. Zaprezentowana zostanie makieta szwajcarskiej maszyny do produkcji gruzobetonu z lat 40. XX wieku, wykonana w skali 1:1. Obiekt podkreśli znaczenie, jakie przy powojennej odbudowie może mieć międzynarodowa współpraca – tak 80 lat temu, jak i dzisiaj. Kolejna instalacja, składająca się ze współczesnej pustaczarki oraz dokumentacji filmowej, zaprezentuje proces produkcji pustaków gruzobetonowych na potrzeby wystawy. Przedsięwzięcie zorganizowane będzie tak, aby zaktualizować doświadczenia lat 40. XX wieku wobec współczesnej debaty o zrównoważonej architekturze. Z tego powodu głównym celem wystawy będzie wyprodukowanie niskoemisyjnej alternatywy pustaka gruzobetonowego. Trzecia instalacja przedstawi wyniki tego procesu: różne typy kruszyw i piasków gruzowych, pustaki gruzobetonowe o różnym składzie i kształcie, elementy materiałów odzyskanych z gruzów, a także wybór materiałów archiwalnych. Pustaki w autorskim opracowaniu Kosminy i Okuljar podkreślą symboliczny i kulturotwórczy potencjał gruzobetonu – materiału, który „pamięta”.

Czwarta i finalna część ekspozycji zostanie przygotowana specjalnie na potrzeby Pawilonu Polonia przez Nikitę Kadana, czołowego artystę współczesnej sceny ukraińskiej. W marcu 2022 roku, po kolejnym rosyjskim bombardowaniu Kijowa, artysta znalazł w gruzach domu mieszkalnego walizkę wypełnioną gruzami.

Gruzy Odzyskane

Ten obiekt o ogromnym ładunku symbolicznym, znajdzie się na wystawie wraz z filmem, dokumentującym podróż artysty z walizką pełną gruzów z Kijowa, przez Warszawę, do Wenecji. Tym samym, narracja o historii i teraźniejszości architektury budowanej z gruzów zostanie powiązana bezpośrednio z teraźniejszością i przyszłością odbudowy ukraińskich miast.

Wystawa „Gruzy Odzyskane” zaproponuje uniwersalne odczytanie gruzowisk miast zniszczonych przez wojnę jako swoistych laboratoriów przyszłości architektury. W ten sposób Pawilon Polonia w oryginalny sposób zinterpretuje motyw przewodni 18. Międzynarodowej Wystawy Architektury w Wenecji. Prezentując proces przemiany gruzów w budulec powojennej przyszłości, wystawa sprowokuje publiczność do refleksji nad rolą architektury w kształtowaniu kondycji życia ludzkiego w epoce katastrof geopolitycznych i ekologicznych. Jednocześnie, realizowana w duchu solidarności polsko-ukraińskiej wystawa stanie się platformą do rzeczowej i zaangażowanej dyskusji na temat przyszłej odbudowy Ukrainy na najważniejszym wydarzeniu o tematyce architektonicznej na świecie.